

THIS STUDY WAS MADE FOR EDUCATIONAL PURPOSES.

PŘEHLED ODĚVŮ V POLSKU V 16. STOLETÍ

Justyna Sepial-Rychlik

Od roku 1385 bylo Polské království spojeno unií s litevským velkoknížectvím a to osobou panovníka z rodu Jagello. Vznikem Polsko-litevské unie vznikl ve středovýchodní Evropě státní útvar, který dané oblasti dominoval zhruba do nástupu dynastie Romanovců na ruský trůn počátkem 17. století. Konkurentem byla Osmanská říše a Krymský chanát, s nimiž polští králové sváděli neustálé boje v dnešní Ukrajině [1].

V letech 1506 - 1548 vládl Zikmund I. Starý a pak jeho syn Zikmund II. August (1548 - 1572). Od r. 1576 nastoupil na trůn sedmihradský velmož Štěpán Báthory, který vládl až do r. 1586, kdy následoval Zikmund III. z dynastie švédských Vasovců. Celkově lze toto období označit za dobu největšího rozkvětu státu. Negativní stránkou bylo přílišné oslabování moci panovníka a velký růst vlivu početné šlechty. V důsledku toho začal být tento stát nazýván *Rzecz Pospolita* (věc veřejná) – v čele s králem a shromážděním šlechty (*sejm*). Byla to doba, kdy hranice Reczy pospolitité sahaly od břehů Baltského moře až na Krym a země byla domovem mnoha národů i několika konfesí. Žili zde Poláci, Litevci, Ukrajinci, Tataři, Němci a další [1].

Oděvy mužů

Polské oděvy ovlivnily zvyky a kultury italská (do přibližně 20. let), německá (v 20 až 30. letech) a zhruba od poloviny 16. století španělská (od 40. let až do r. 1620) ruská, uherská a blízkovýchodní. Toto spolu s drsným klimatem a hrubým chováním formovalo postupný vznik specifického polského oděvu, který se plně rozvinul v 17. století.

V mužské módě šlechty a měšťanů byl v první polovině 16. století výrazným prvkem plášť *szuba* - široký těžký svrchník s dlouhými rukávy podložený nebo lemovaný kožešinou. Délka a šířka *szuby* (stejně jako použitá látka, podšívka a kožešina) závisely na sociálním postavení. Nejkratší (po kolena) patřila mladým šlechticům, měšťanům a řemeslníkům, střední délka (po lýtka či kotníky) byla znakem obchodníků, doktorů a univerzitním učencům a nejdelší (na zem) nosili králové, rytíři, dvořané a církevní knížata.

V době vlády Zikmunda I. Starého pod *szubou* muži nosili *sajan* (it. Saione), kabátec bez rukávů po kolena podle italské módy druhé pol. 15. stol, který měl čtvercový výstřih a širokou skládanou suknici. Německá a později španělská móda byla v oblibě v době vlády Zikmunda II. Augusta. Štěpán Báthory přinesl uherský vliv, ačkoliv určité uherské a perské prvky byly patrné již dříve, i když nebyly běžně rozšířené. Zikmund III. Vasa se oblékal podle španělské dvorské módy. V druhé polovině století mladší či módnější šlechtici začali nosit těsný kabátec *wams*, typický pro španělskou módu. Též podle této módy bylo v oblibě oblékat ještě druhou vrstvu – vestu s visacími rukávy.

Na počátku 16. století byly módní úzké šité nohavice italského typu. Kolem r. 1525 pod vlivem oděvů německých se kalhoty rozdělily na dvě části. V druhé polovině 16. století muži dávali přednost krátkým širokým kalhotám a hedvábným punčochám dle španělské módy. V 80. letech pod vlivem módy francouzské byly kalhoty velmi krátké a vycpávané.

Kolem r. 1520 muži nahradili gotickou obuv s prodlouženou špicí nízkým, hluboce vykrojeným střevícem, který mohl být zdoben prostříhy *rzezaniem*. Tuto obuv *botki siekanie* podle západní módy vyráběli na dvoře Zikmunda starého a královny Bony italsí ševci.

Měšťané a řemeslníci vzhledem ke svému německému původu preferovali německý styl oblékání. Králové jim udělovali povolení budovat domy či daňové úlevy tak, aby se přestěhovali do polských měst jako např. Krakova, Poznaň, Gdaňsku, či Varšavy. Stěhování německého obyvatelstva probíhalo od 13. století (např. r. 1257 byly vydány tyto zákony pro Krakov), ale nejsilnější byla vlna stěhování v 15. a 16. století. Tato skupina obyvatel byla bohatá a vlivná, např. nejslavnější kostel Krakova - Nanebevzetí Panny Marie včetně oltáře Veita Stosse byl postaven z peněz německých obyvatel.

V průběhu 16. století se rozvíjel specifický polský styl odívání, který se později, na přelomu 16. a 17. stol, většinou skládal ze spodků, košile, *županu*, *delii*, kalhot a *czapky*. Vliv na jeho formování měla tzv. móda husarská (vestes hussatonicae), tedy oděvy uherské a z nich zejména oděvy lehké jízdy. R. 1574 Jan Krasinski napsal „Nasz ubior narodowy dlugi, do wegierskiego i dalmackiego podobny. Narod polski w ubiorach nadzwyczajnie kocha sie, mozniejsi bogato sie stroja, materii na szaty blawatnych (jedwabnych) lub tkanic ze zlota, futer sobolich i innych drogich uzywaja, napiersniki zlote lub srebrne zwykle nosza, takowymi haftkami sukne spinaja, pasy maja zlote lub srebrne perlami nasadzane, szable wielkiej ceny.“ [2]

Župan byl nejméně po kolena dlouhý spodní kabát nošený na kalhoty a košili s nabranými rukávy. *Župan* býval jednobarevný, s úzkými rukávy a množstvím kovových knoflíků. Pravá strana se *županu* překládala přes levou. Od 70. let měl stojací límec. V pase mohl být převazován širokým pruhem látky.

Přes *župan* se oblékala např. *delia*, svrchník těsný v horní polovině a velmi široký v dolní části. *Delia* byla obvykle z drahých, i dovozových, materiálů doplněná kožešinou. Charakteristickým prvkem byly dlouhé visací rukávy a široký límec rozložený na plecích.

Giermak byl rozměrný plášť s kožešinovým límcem, jehož zadní díl mohl být delší než přední. Trychtýřovitě se rozšiřující rukávy končily nad loktem. Zapínání bylo zdobený řadou ozdobných prýmků.

Kalhoty byly poměrně těsné a skryté pod dlouhými oděvy. Nejdražší střevíce byly šity z barveného safiánu nebo kordovanu (typy jemných usní z koziny, teletiny nebo vepřovice), levnější obuv byla z černěné usně. *Baczmagi* byly vysoké boty s prodlouženou přední částí, *boczorki* a *cizmy* dosahovaly ke kotníkům [4]. Od západní módy se odlišovaly pokrývky hlavy, kdy kromě španělských a německých baretů byly pro polský styl používány těžké sametové nebo plstěné (magierka) čepice s kožešinovým lemem (kolpak, szlyk, kiwior), které mohly být zdobeny šperkem a peřím, nejlépe z dravců. Ve vyobrazeních se setkáváme i s velmi extravagantními a fantastickými *turbany*.

Na začátku 16. století měla většina mužů renesanční střih vlasů typu *kolbe* nebo pozdně středověké dlouhé kadeřené vlasy. Koncem 16. století začali muži vlasy podholovat, což byl typický polský účes 17. století. Znakem muže byly bohaté kníry.

1505, Balthasar Behem Codex, Ms16, Jagiellonian Library, Krakow, zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Balthasar_Behem_Codex_-_painter%27s_atelier.jpg

1524, Stanisław Samostrzelnik: Zygmunt Stary u stóp Jezusa. Miniatura w Modlitewniku Zygmunta Starego. British Museum London. Tadeusz Dobrowolski: Sztuka Krakowa. Wyd. 4 zmien. i uzup. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1971. s. 258 ryc. 180, zdroj: <http://www.bsip.miastorybnik.pl/ss/s10.jpg>

2. poł 16.stol, Portrét Zikmunta I Stareho, Zamek Królewski na Wawelu, Krakow, zdroj: <http://artyzm.com/obraz.php?id=2166>

1565, Familia Sigismundi I Jagellonidis Regis Poloniae, Lucas Cranach młodszy, Czartoryski Museum, Krakow, zdroj: https://pl.wikipedia.org/wiki/Miniatury_portretowe_rodziny_Jagiellon%C3%B3w#/media/File:Jagiellon_Family.jpg

1583, portrét krále Štěpána Báthoryho, Martin Kober, Museum of the Missionary Fathers, Kraków, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kober_Stephen_Bathory.jpg

1633-34, Portrét Stanislava Teczynskiego, Tomasz, Ze sbírek Potockich v Krzeszowicach, Wawel castle, Krakow, zdroj: <http://wawel.krakow.pl/pl/zdjecia/m285.jpg>

Oděvy žen

Na počátku 16. století, stejně jako v mužském odívání převládal vliv pozdně gotický, který byl postupně nahrazen vlivem italským (za královny Bony), německým a posléze španělským, rozšířenými na královském dvoře. Ovšem, specifické polské ženské oděvy byly rozšířené se od západoevropské módy lišily ještě výrazněji než mužské. Módní oděv se skládal z tuhého a těsného živůtku zvaného *kszałt* a velmi široké sukně, někdy připojené k živůtku. *Kształt* neměl rukávy, které byly přivazovány pomocí dvou či více pásků. Velmi důležitá byla košile viditelná pod oděvem, kdy vyplňovala výstřih a nespojitě části rukávů. Pod sukni byly nošeny spodnice, přičemž šlechtičny v druhé polovině století používaly tvar udávající vyztuženou spodnici (podle španělského *verdugada*), zvanou *portugal*. Vdané ženy nosily též typy *szuby* jako znak svého vysokého sociálního postavení.

Ženské pokrývky hlavy byly originální. Děvčata a svobodné dívky se zdobily věnečky někdy dekorované šperky. Vdané ženy používaly rozměrné polštářovité pokrývky dle německé reformační módy a závoje. Též bylo používáno těsné zavítí (podwika) kryjící hlavu, líce a krk, pravděpodobně pod ruským vlivem, které nosily například vdovy. Nákrčníky, okruží, zástěry, krajky a další doplňky typické pro 16. století byly používány stejně jako v okolních zemích. Velmi oblíbené byly šperky, dokonce i mezi měšťany. Zlato, drahokamy a perly dodávaly šperkům spíše byzantské styl. Velmi důležitá byla hmotnost šperku, důležitější než řemeslné zpracování [4].

1505, Balthasar Behem Codex, Ms16, Jagiellonian Library, Krakow, zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Balthasar_Behem_Codex_-_painter%27s_atelier.jpg
1530, Portret Barbary z Szydłowieckich Tarnowskiej, zdroj: Barbara Miodońska "Miniatury Stanisława Samostrzelnika" Author Stanisław Samostrzelnik (1485–1541) <https://pl.pinterest.com/pin/451697037602310599/>
Portrait of Queen Isabella Jagiellon by Anonymous, 1550s or before 1642, Zamek Królewski w Warszawie (ZKW)

1576, Anna Jagiellonská v korunovačním oděvu, Kober Martin, hrad Wawel, Krakow, zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kober_Anna_Jagiellon_in_coronation_robes.jpg
1597, portrét Katarzyny Ostrogske, nee Lubomirska, Anonym, Muzeum Narodowe w Warszawie, zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Anonymous_Katarzyna_Ostrogska.jpg
kol. 1603 - 1605, portrét Krystyny Lubomirske, Anonym, Muzeum Narodowe w Warszawie, zdroj: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1e/Anonymous_Krystyna_Lubomirska.jpg

Literatura

- [1] Dějiny Polska. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2017-04-06]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bjiny_Polska#15._a_16._stolet.C3.AD
- [2] MOŹDŹYŃSKA-NAWOTKA, Małgorzata. *O modach i strojach*. Wrocław: Wydawn. Dolnośląskie, 2002. ISBN 978-837-0239-268.
- [3] GUTKOWSKA-RYCHLEWSKA, M.: *Historia Ubiorow*. ZNIOW, Wrocław, 1968.
- [4] TURNAU, Irena. *History of dress in Central and Eastern Europe from the sixteenth to the eighteenth century*. Warszawa: Institute of the History of Material Culture, Polish Academy of Sciences, 1991. ISBN 83-854-6303-8.